

PRIMELE EXPOZIȚII ECONOMICE ORGANIZATE ÎN BUCUREȘTI ÎN ANII 1864 și 1865 *

de BUCUR ȚINCU

Organizarea primelor expoziții naționale românești a avut loc în epoca domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în cadrul acțiunii prin care a dat țării atâtea altele instituții moderne cu caracter și nivel european.

Anterior epocii lui Cuza, au mai fost organizate expoziții locale, la Iași în 1839, de flori și plante exotice¹, apoi începînd din 1841 s-au proiectat târguri-expoziții locale cu premii pentru vite, produse agricole și industriale, tot la Iași², iar în 1862 o mare expoziție românească de industrie casnică la Sibiu avînd 2.000 de exponate³.

Un impuls pentru organizarea expozițiilor la noi l-a avut ecoul marilor expoziții internaționale din acea epocă, printre care menționăm pe cea de la Londra din 1851, cea de la Paris din 1855, apoi de la Londra în 1862, aceasta din urmă fiind numită de economistul român Dionisie Pop Marțian, care a participat la ea „o glorioasă invențiune a acestui secol minunat” și „o olimpiadă în care munca întregului gen omenesc serbează triumfele sale”⁴.

LEGEA EXPOZIȚIILOR DIN 12 IUNIE 1863

Primele expoziții economice n-au fost organizate empiric, ci pe o temeinică bază științifică și juridică.

Prin decretul de la 12 iunie 1863 al Domnitorului Cuza, se stabilește modul de funcționare al expozițiilor la noi: ele erau organizate anual, pe regiuni, desigur pentru stimularea producției acestora, dar și din cauza greutăților de transport de atunci, care nu le îngăduiau deplasări de exponate la mari distanțe.

* Expunere făcută în cadrul ciclului de comunicări organizat de Muzeul de Istorie a orașului București la 15 decembrie 1965.

¹ Vezi Albina românească din 14 mai 1839.

² Vezi Spicuitorul moldo-român, Iași, 1841, aprilie-mai-iunie, p. 111—116.

³ Vezi Gazeta Transilvaniei, Brașov, mai 1862.

⁴ Dionisie Pop Marțian, *Opere economice*, ediție îngrijită de N. Marcu și Z. Ornea, Ed. Științifică, 1961, p. 367.

Țara a fost împărțită în zece regiuni, avînd fiecare trei județe. Decretul compus din 74 de articole, stabilește cu o precizie impresionantă, cele mai mici amănunte de organizare a acestor expoziții : primirea exponatelor, împărțirea lor în 19 clase, după caracterul lor, întreținerea lor, accesul publicului, recompensele și premiile etc.

Atenția și interesul pentru cel mai mic detaliu de organizare merge atît de departe încît la art. 46 al legii se prevede că în ziua împărțirii premiilor, intrarea va fi liberă, „rezervînd însă locuri pentru doamne“.

Scopul conștient urmărit prin organizarea acestor expoziții era vădit economic : constatarea forțelor de producție existente, calitatea producției, stimularea ei prin exemple vii și recompensarea celor care, prin inițiativă, hărnicie și talent contribuiau la sporirea puterii economice a țării. Legea preciza că exponatele trebuie să fie produse în țară, iar vitele, indiferent de originea lor, să fie născute la noi.

EXPOZIȚIA DE HORTICULTURĂ ȘI APICULTURĂ DIN CIȘMIGIU, 1—8 OCTOMBRIE 1864

Prima expoziție de importanță locală, organizată pe baza acestei legi, a fost cea agricolă-industrială de la Fălticeni din 1864, care ar putea face obiectul unei cercetări speciale.

Cea dintîi expoziție economică din Capitală a fost cea de horticultură și apicultură, organizată în Cișmigiu între 1—8 Octombrie 1864, organizatorul ei a fost P. S. Aurelian, economistul a cărui gîndire și acțiune le vom întîlni în tot cursul jumătății a doua a secolului al XIX-lea, în toate manifestările economice mai importante.

Această primă expoziție a fost modestă, limitată numai la fructe, flori, și stupi, la ea expunînd 80 de producători, în total 533 de produse.

Dar importanța acestei prime expoziții economice nu constă, în numărul produselor expuse, ci în gîndurile care au animat pe organizatorii ei, în conștiința limpede a scopului pe care aceștia îl urmăreau.

Cu privire la această expoziție, P. S. Aurelian, spunea în numele juriului de organizare și premiere :

„Expozițiunea de horticultură și apicultură este cea dintîi care se face în capitală : aceasta este de-ajuns, credem, ca fiecare să opinieze, ținînd seama că toate începuturile își au dificultățile lor. Nimeni nu poate pretinde că această expozițiune să întrunească toate produsele de horticultură și apicultură, aceasta nu s-a văzut și nu se vede în nici o expozițiune care se face pentru întîia oară. Cu toate dificultățile începutului însă, sîntem fericiți că această expozițiune a întrunit flori, fructe, și stupi care au atras atențiunea cunoscătorilor și oamenilor de gust“.

Iar în încheiere, P. S. Aurelian adresîndu-se primului ministru Mihail Kogălniceanu, prezent la solemnitatea distribuirii premiilor, a spus : „Românii sînt setoși de a merge înainte, ard de dorința de a se pune în nivelul cu națiunile cele mai înaintate, toți de la mic pînă la mare dorînd de a merge înainte : binevoîți, domnule ministru, a

încuraja și a însoți națiunea pe această cale măreață, și generațiunile viitoare vor pomeni cu recunoștință numele suveranului și al guvernului care au pus țara pe asemenea cale de prosperitate“.

A răspuns M. Kogălniceanu, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Interne, al Agriculturii și Lucrărilor publice, spunînd : „Expozițiunea de horticultură și apicultură din anul acesta este numai un început. Măria Sa Domnitorul, cu guvernul său, a dorit ca să înființeze în țară aceste instituțiuni, al căror scop este încurajarea agriculturii, comerțului și industriei țării, a izvoarelor sale de avuție, a dorit ca tot agricultorul, industrialul și comercialul care prin stăruința sa contribuiește la dezvoltarea prosperității publice, să fie încurajat și răsplătit, ca și soldatul care-și varsă sîngele pe cîmpul de bătălie, ca și funcționarul care-și împlinește cu exactitate și sfințenie datoriile sarcinei sale“.

După ce arată că se vor acorda premii producătorilor, Kogălniceanu adaugă : „Domnilor exponenți, perspectiva vă este frumoasă, cîmpul vă este deschis, puneți-vă dar pe lucru, dezvoltăți-vă toate activitățile : fiecare va fi răsplătit pentru osteneala ce-și va da ca să îmbunătățească produsele țării“.

Acest discurs — scrie Monitorul Oficial — „a lăsat o adîncă impresiune în inimile auditorilor“. Exponenților li s-au distribuit următoarele premii : 12 medalii de argint, 23 de bronz și 51 premii în bani. Medaliile distribuite aveau pe o parte efigia Domnitorului Cuza, iar pe cea dea doua parte o cunună cu emblema horticulturii și apiculturii, în jurul căreia era scris : Expozițiunea de horticultură și apicultură din București : iar la mijloc : onoare și încurajare agriculturii și industriei.

„Monitorul Oficial“ făcea și următoarea apreciere asupra atmosferei în care s-a închis expoziția : „Numerosul public ce se afla de față, a vizitat expozițiunea pînă către seară, ascultînd totodată frumoasele arii executate de către muzica pompierilor din Capitală : tabloul acestei sărbători era măreț, și fiecărei om cărui îi arde inima ca să vadă dezvoltîndu-se avuțiile țării, a simțit o bucurie sufletească văzînd sărbătorindu-se, pentru înțila oară, munca și activitatea omului. Astfel s-a terminat această sărbătoare destinată a da impulsune puternică dezvoltării economiei naționale“¹.

PRIMA EXPOZIȚIE NAȚIONALĂ DE AGRICULTURĂ ȘI INDUSTRIE DIN BUCUREȘTI, 20—27 MAI 1865

După această primă expoziție din Capitală cu exponate limitate la două sectoare de producție, s-a simțit nevoia să se organizeze o expoziție națională, care să fie o afirmare a forțelor productive ale întregii țări. Inițiativa, organizarea și spiritul gospodăresc necesar realizării acelei idei îndrăznețe sînt legate de știința, patriotismul și însuflețirea celor mai înaintați economiști ai noștri de atunci : Ion Ionescu de la

¹ Vezi Monitorul Oficial nr. 239 din 27 oct./8 noiembrie 1864, p. 1122—1123.

Brad și P. S. Aurelian. Ei dețineau în acea vreme două poziții importante în organizarea economică a țării: primul, era inspector general al agriculturii, numit în acest post în 1864 de Domnitorul Cuza, iar al doilea, era directorul școlii de agricultură de la Pantelimon, pe atunci cel mai important centru științific și experimental pentru agricultura noastră.

Dar organizarea acestei expoziții nu era numai ideea izolată a unui domnitor luminat și a unor cărturari patrioți. Ea răspunde dorinței și așteptării unei mase lagi de producători din toate sectoarele. Dovada elocventă a acestei stări de spirit o constituie faptul că la apelul comitetului de organizare al expoziției, lansat în țară, au răspuns, 317 producători, care au adus 1200 de exponate înregistrate.

LOCUL EXPOZIȚIEI

Este foarte important de reconstituit locul unde a fost organizată această primă expoziție economică națională. Acest loc a fost la Halele Obor, la Bariera Moșilor, într-o casă cu un glorios trecut istoric.

Trecătorii de astăzi de pe strada Ziduri Moși, de la Obor, nu mai observă o clădire de formă dreptunghiulară, ascunsă în dosul unei hale din spațiul vast ocupat de uzina de pompe cu ferestre mari, albastre, de pe această stradă. Nici o placă comemorativă nu amintește celor aproape două mii de salariați ai uzinii că această casă, astăzi modestă, a fost în veacul trecut centrul unor evenimente importante din istoria noastră culturală și economică.

Acum un secol și jumătate, spațiul întins pe care este așezată uzina de pompe și casa din cadrul lui, era o margine, îndepărtată a Bucureștiului, plantată cu vii.

În apropiere, se ținea tradiționala serbare și târgul Moșilor, sau Târgul din afară, cum i se mai spunea atunci, din cauza poziției lui periferice. Într-o casă sărăcăcioasă de la această margine, s-a retras în 1822, bolnav, la un văr al său, dascălul de la Sf. Sava, Gh. Lazăr, cu speranța zadarnică de însănătoșire. După plecarea lui Gh. Lazăr la Avrig, unde a și murit în anul următor, I. Eliade Rădulescu, în venerația pentru fostul său profesor, a rugat pe tatăl său să cumpere acea casă și să construiască în locul ei alta nouă, pentru a cinsti memoria celui care a introdus limba română în învățământul din țara noastră. În 1828 casa a fost construită și în ea a fost instalată tipografia lui Eliade, care a jucat rolul de seamă, bine cunoscut, în istoria noastră culturală. Presa de tipografie a fost așezată în mod simbolic, chiar pe locul unde se găsea camera în care zăcuse Gh. Lazăr. În această tipografie Eliade a tipărit ani în șir, primul nostru ziar „Curierul românesc”, numeroase cărți, reviste, publicații, printre care și vestita „Proclamație de la Islaz”. Devastată în cursul evenimentelor de la 1848—

1849, casa a fost ulterior restaurată, pentru a deveni, în luna mai 1865, centrul evenimentului istoric, de astădată cu caracter economic, și anume, locul de organizare al primei expoziții naționale de agricultură și industrie din România¹.

UN LARG ECOU ÎN MASE

Deschiderea oficială a expoziției a avut loc în ziua de 20 Mai 1865, la orele 17, în prezența primului ministru Constantin Bosianu, care era și ministru de Interne, Agricultură, și Lucrări Publice, sprijinitor activ al realizării ei.

De la început, expoziția a cunoscut o mare afluență de vizitatori, ea răspunzând deplin stării de spirit a marilor mase. I. Ionescu de la Brad notează următoarele asupra celor petrecute în ziua deschiderii: „Încăperile în care este așezată, expoziția nu permit — scrie el — a se așeza odată mai mult de 50 persoane și cu toate acestea, în decurs de două ore cit a stat deschisă expoziția, s-au delivrat 1300 de bilete de intrare”².

Al doilea organizator al expoziției, P. S. Aurelian, notează cu satisfacție aceleași impresii asupra ecoului puternic avut în mase de această manifestare a conștiinței și bogăției naționale. „Pentru prima oară, locuitorii Capitailei, au avut fericirea să intre într-un local în care să poată afla o parte însemnată din produsele țării, să examineze ei înșiși mașini și instrumente agricole, animale, țesături și obiecte de artă. Fiecare a putut observa cu cită dorință voiau toți, mari și mici, avuți și neavuți, ca să vadă obiectele expuse. Fiecare poate mărturisi că abia putea să se strecoare pentru ca să poată vedea mașinile sau obiectele de artă. Aceasta este o dovadă pipăită că românii se interesează de tot ce poate contribui la progresul țării, că ei adoptă cu cea mai mare înfocare toate instituțiunile care pot contribui la dezvoltarea economică și intelectuală a țării; aceasta dovedește că românului îi trebuie numai cîrmaci buni pentru ca să poată ajunge în prea puțin timp, la un grad însemnat de dezvoltare. Mărturisim că sînt prea puțini popoli în lume care să fie așa de accesibili pentru toate ideile care conțin într-însele progresul”³.

În ziarul „Trompeta Carpaților” a lui Cezar Boliac, este subliniat de asemenea climatul obștesc în care s-a desfășurat expoziția.

„Negreșit că nu vom exagera nimic, zicînd că în tot timpul acestei expozițiuni de la Tîrgul Moșilor, zecimi de mii de oameni, de toate profesiunile, de toate meseriile, priveau și admirau în toate părțile :

¹ Vezi I. Heliade Rădulescu, *Curs de poezie generale*, vol. III, Partea I. București 1872, p. 45—47.

² Ion Ionescu, *Itinerarul expozițiunii naționale de la Moși, de vite, flori, de legume, de produse agricole și industriale*, Ed. a II-a corectată și adausă. București 1865, 75 pag.

³ P. S. Aurelian, *Expoziția națională de agricultură și industrie din București*, în *Natura*, 1865, nr. 19, p. 147.

unde un taur colosal din Elveția unde o lână fină de merinos, produsă în țară, unde o mașină aratorie, de vînturat, de tăiat paie, de bătut laptele etc., unde o plantă belă, unde o legumă produsă înainte de sezonul său natural și de o frumusețe extraordinară, unde o veliniță, unde o iie etc., etc. Și cel ce scrie aici a auzit cu urechile sale femeie din popor zicînd, vexată de laudele ce se făceau unei împletituri, unei țesături, unei cusături : „Să le trimit eu cusătură, să vadă ei !“¹.

O SCURTĂ TRECE ÎN REVISTĂ

Desigur, la prima expoziție națională de agricultură și industrie din București nu s-a putut aduce tot ceea ce se producea în România la 1865, dar ea a prezentat, în mod concret, esențialul structurii economice a producției noastre de acum un veac.

Cele 1200 de exponate reprezentau în covârșitoare majoritate produse agricole, vite și produse animale, obiecte ale industriei casnice și ale meseriilor. Ele corespundeau caracterului predominant agrar al economiei, industria fiind la începutul dezvoltării.

Pe lîngă o mare varietate de cereale, de plante industriale, de legume timpurii și de semințe, de calitate, aduse de unii cultivatori pasionați, dar mai ales de Școala de agricultură de la Pantelimon, care a expus o colecție de 100 de soiuri de semințe, de plante alimentare, furaje și 10 varietăți de ovăz, la expoziție au fost prezentate vite de rasă elvețiană și tiroleză, crescute în țară, stupi și vinuri vechi și noi din diferite podgorii, dintre care unele datau din 1828².

În cadrul sectorului de „economie domestică“ a fost remarcată cu admirație producția de luminări a casei Falquier Blanc din Galați, care fabrica anual 1,3 milioane pachete de luminări de stearină, 1 milion ocale de săpun, 900 mii de luminări de seu, făcînd și export masiv în Turcia.

Tutun s-a expus mult și de calitate. „Să continuăm — scrie P. S. Aurelian — pe calea ce am apucat-o și să fim siguri că vom ajunge să nu mai avem cîtuși de puțin nevoie de tutunurile străine, ba dimpotrivă, vom procura noi străinilor, ba chiar turcilor care astăzi fumează tutun de-al nostru“³.

Industria de casă și meșteșugurile au fost reprezentate prin obiecte care au constituit întotdeauna manifestări de hărnicie și talent ale poporului nostru, țesături de lînă, in și cînepă, cusături artistice, mătăsuri de gogoși milaneze și japoneze, scoarțe, covoare, postavuri, obiecte de tăbăcărie și pielărie, mobile, ceară roșie, obiecte de metal artistic lucrate, căruțarie, dogărie, sticlărie, olărie și altele. În ceea ce privește

¹ Trompeta Carpaților, Anul I, 1865, nr. 24 din 28 mai.

² Ulyse de Marsillac, *Exposition agricole et industrielle*, In „La voix de la Roumanie“, V, 1865, nr. 33.

³ În „Natura“ 1865 — p. 156.

produsele industriale ele au fost, cum era și firesc, mai slab reprezentate. Marea lor majoritate au format-o mașinile agricole, produse în țară.

Scoala de agricultură de la Pantelimon a prezentat câteva mașini și instrumente de câmp și grădină, fabricate în atelierele ei, printre care un locomobil de dimensiuni mici, construcție originală a lui George Constantinescu, șeful atelierului școlii. Atelierele armatei au expus colecții de arme, un model de mașină cu vapor, un tun, candelabre și piese de fontă turnate.

Turnătoria de la Belvedere a lui Grant a prezentat mori manuale și cu abur, arbori forțați, fierăstraie de mari dimensiuni etc.

Extracția metalelor a fost sărac reprezentată. Niște mostre de lignit, sare, gips și chilimbar își atrag atenția — notează cu amărăciune P. S. Aurelian. Celelalte nu se exploatau: adică cărbunele, fierul, plumbul, aurul și argintul.

Se importa fier și gips, iar vapoarele de pe Dunăre se alimentau cu cărbuni străini. „Să mărturisim că metalurgia nu exista la noi, afară de sare, — scria iarăși Aurelian, adăugînd că „cine are fier mult, bun și ieftin, acela merge înainte“¹.

O bună impresie a făcut la expoziție, tipografia lucrătorilor asociați, care a prezentat o ediție festivă a poeziilor lui Bolintineanu. „Am fost încîntat — scrie P. S. Aurelian — văzînd că o asociațiune din oameni cu puține mijloace materiale, au putut fonda un stabiliment tipografic care face onoare acestei arte“².

PREMII ȘI PERSPECTIVE

Expoziția a stat deschisă numai opt zile, între 20 și 27 mai de la orele 10 la 18, cunoscînd zilnic o frecvență constantă, de mii de oameni. În după amiaza zilei de 27 mai 1865, a avut loc decernarea, în prezența primului ministru C. Bosianu și a generalului Gh. Manu, ministrului de război a premiilor acordate de juriu.

S-au distribuit 93 de premii compuse din 22 medalii de argint, 43 de bronz, iar restul în bani, pentru încurajare, în total 233 de galbeni. Premii în bani s-au oferit și unora care au primit și medalii.

Abia ieșită din apăsarea feudală, România nu putea prezenta în 1865, decît o expoziție modestă. Oamenii de atunci posedau însă mai mult decît bogății acumulate, o mare mîndrie pentru ceea ce au putut totuși realiza, și un optimism nedesmințit în puterea de muncă, de creație și de talent a poporului nostru. „Acest început — scria atunci I. Ionescu de la Brad în Itinerarul expoziției — întrece așteptarea noastră și ne prevestește că în viitoarele expozițiuni vom avea lucruri mai multe și mai frumoase decît cele expuse în anul acesta“. P. S. Aurelian scrie în același sens: „Expoziția din anul acesta ne-a făcut să ne înțărîm și mai mult convingerea că românii au toate calitățile pentru ca

¹ P. S. Aurelian, *Ibid.*, nr. 22, p. 174.

² *Ibid.*, p. 175.

în puținii ani să poată ajunge la un mare grad de dezvoltare... Fiecare a putut să se convingă pe deplin că România dispune de foarte mari izvoare de bogăție și peste puțin timp, dacă ne vom înțelege interesele, vom da dovezi Europei despre inteligența și mijloacele noastre”¹.

Pe linia acestei robuste convingeri patriotice în progres, I. Ionescu de la Brad a organizat, pînă la 1869, expoziții agricole și industriale la Iași, Rîmnicul Sărat, Tecuci și Putna, care au fost adevărate lecții și îndrumări date maselor pentru organizarea agriculturii, pe baza științei moderne.

Evocînd primele noastre expoziții economice de acum o sută de ani, gîndul verifică rapid, în realitățile imediate, pașii uriași făcuți pe drumul dezvoltării noastre de atunci pînă astăzi. Pe locul unde s-au organizat acum o sută de ani o modestă expoziție economică a unui stat, formal încă vasal, se înalță acum o uzină uriașă cu mii de muncitori care exportă pompe perfecționate, de mare capacitate, pe piețele mondiale. În locul expoziției din 1865, cu 1200 de exponate, s-a organizat după un secol, în 1964, la douăzeci de ani după Eliberare, o expoziție cu 20 de mii de exponate, în cea mai mare parte produse industriale, expresie a tehnicii românești contemporane și a unei puternice voințe colective disciplinate și conștiente.

Astfel, istoria a depășit cele mai îndrăznețe visuri de viitor ale lui I. Ionescu de la Brad și P. S. Aurelian, organizatorii primelor noastre expoziții naționale de agricultură și industrie din 1864—1865 din capitala țării noastre.

¹ P. S. Aurelian, *Natura*, 1865, nr. 22.